

Gölgeler ve Hayaller Şehrinde

Murat Gülsoy, Ed. Mustafa Çevikdoğan, Faruk Duman

İstanbul, Can Sanat Yayınları, 2020, 300 sayfa, ISBN: 978-975-07-2156-4

Muhammed Haşim BAŞER*

Kitabın yazarı Murat Gülsoy, lisansını elektrik mühendisliği üzerine yapmış. Yüksek lisansını ve doktorasını biyomedikal mühendislik üzerine yapmıştır. Ayrıca psikoloji üzerine eğitim almıştır. Boğaziçi Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Mühendislik ve yaratıcı yazarlık dersleri vermektedir. 1992-2002 yıllarında arkadaşlarıyla birlikte Hayalet Gemi dergisini çıkarmıştır. Kitapları farklı dillere çevrilmiş, yazmış olduğu kitaplarla, Yunus Nadi Roman Ödülü, Notre Dame de Sion Edebiyat Ödülü gibi ödüller almıştır. Gölgeler ve Hayaller Şehrinde adlı bu kitabı ise yazara, Sedat Semavi Edebiyat Ödülünü kazandırmıştır.

Kitap bir deftere yazılmış mektuplardan ve defteri yazarın kendisine yazmış olduğu bazı notlardan oluşmaktadır. 25. mektuptan sonra kitap bir günlüğe dönüşüyor, ama günlüğün içinde yine bazı mektuplar sıkıştırılmış. Franck Fuat Chausson adlı kişi yazılan mektupları bu defterde yazıp sonrasında ise temize çektiğinden bahsetmiş.

1960 yıllarında eski kitaplara meraklı M.F.A adlı bir avukatın gitmiş olduğu sahaf tarafından kendisine gösterilen bir defterdeki notların merakını çekmesi sonucunda Fransızcadan çevirmesiyle kitabın hikayesi başlıyor. Beş senen süren tercüme sürecinde hayata defteri yazan kişinin gözüyle bakıp o zamanları hayal dünyasında canlandırarak, sanki onun hayatını yaşamış gibi olduğunu anlatıyor. Bu yazıyı yazma sebebinin ölümünden sonra, oğlu bu tercüme bulursa gereğini yapması ve 1908'de İstanbul'a gelen bu gencin hikayesini okurlarla paylaşmasını istiyor.

* Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Tarih Bölümü Lisans Öğrencisi, muhammedhasim.baser@stu.fsm.edu.tr

Çocukluk yılları İstanbul'da geçen, sonrasında ailesiyle Fransa'ya giden ve meşrutiyetin ilanı sonrası İstanbul'a dönen yarı Fransız yarı Türk olan gazeteci Franck Fuat Chausson'un, senatoryumda hasta yatan Alex adlı dostuna yazdığı mektuplardan ve yazılardan oluşmaktadır. Kitabı 6 bölümde inceleyebiliriz. Birinci bölüm Fuat'ın İstanbul'a olan yolculuğu anlatılıyor. L'Illustration'un yazı müdürü olan Mösyö Girard'ın onu İstanbul'a yollamasının nedeni, Hürriyetin ilanıyla alakalı gelişmeleri yazması içindir. Marcel adlı fotoğrafçıyla İstanbul'a gelen Fuat, bu kişiyi başlarda fazla sevmiyor. Binmiş olduğu gemide bulunan bir tabutun olduğu, bu tabutun Osmanlı hanesinden olan Sabahattin Bey'in sürgündeki babasına ait olduğunu söylüyor. Gece arka güvertede Sabahattin Bey ile sohbet ediyorlar. Sabahattin Sultan Abdülhamit'i kötülüyor, despot olduğunu ve gideceğini söylüyor. Herkesin eşit haklara sahip olduğu İstanbul'un artık bir hayal olmadığını, vilayetlerin merkez için değil merkezin vilayetler için olması gerektiğini savunuyor. Sabahattin Bey ile röportaj yapıyorlar. Röportajda halkın, Sultan Abdülhamit'in Hürriyeti ilan etmesinin kendisi gibi düşünmeyenleri açığa çıkarmak için bir tuzak olduğunu düşündüğünü, Abdülhamit'in bir tiranlık kurduğunu, gazeteleri sansürlettiğini, insanların korktuğunu, sultanın jurnalcilerinin her yerde gezdiğini, hürriyet, anayasa gibi kelimeleri yasakladığını söylemiştir. Abdülhamit, Selahattin Bey'in babasına Avrupa'dan dönmesi için para teklif etmiş ama teklifi kabul etmeyince de kendi kız kardeşi olan Selahattin Bey'in annesini tutsak ettiğini söylüyor. Fuat gemide İsabelle adlı bir kadından etkileniyor. Kadın Fuat'ın portresini çiziyor. Gemi Messina ya varınca orada yaşayan İsabelle Fuat'ı evinde misafir ediyor. Gemi Messina dan ayrıldıktan sonra İsabelle 'ya olan aşkından dolayı çok acı çektiğini söylüyor. Burada zaman zaman Fuat'ı tanıyoruz. Türk kanını barbar kanı olarak tanımlıyor ve Tanrı inancı olmadığını söylüyor. Giriş için gayet güzel bir bölüm olmuş.

İkinci bölüm İstanbul'a varmasıyla başlamaktadır, Pire limanından karaya çıktıklarını, burada genç Türkler, Ermeniler ve Yunanlılar Sabahattin Beyi coşkuyla karşılıyor. Geldiklerinde memurların yakalarında hürriyeti ifade eden kırmızı beyaz kurdeleler taktıklarından da söz ediliyor. Bu bölümde, Sabahattin Bey'in babası Damat Mahmut Celalettin Paşa'nın istibdatla mücadele için yurtdışına kaçmış olduğunu öğreniyoruz, bu kaçıışı sebebiyle hürriyetin kahramanı, hürriyet şehidi, cennetlik kişi olarak görülüyor. Tabii oğlu Sabahattin Bey de öyle. Fuat bu bölümde Prens Sabahattin'i müstakbel padişah olarak da tanımlamış. İstanbul ile ilgili küçüklük anılarının ikisinden bahsediliyor. Birinci anısı İstanbul'da yaşamış olduğu zelzele ikincisi ise Ermeni bankasının basılmasıdır. Marcel ile gezintiler yapıyorlar. Gezintiler sırasında Fuat Osmanlı toplumunun çocukluğundan farklı olduğunu, kadınlar eskiden renkli çarşaf, feraceler, kalın peçeler giyerken, artık daha batılı elbiseler giydiklerini ya da koyu renk çarşaf, ince bir tülle yüzlerini örttiklerini söylüyor. Erkeklerin renkli kıyafetler yerine koyu renk redingot giydiklerini, kravat taktıklarını, sarıklı Müslümanların daha eski mahallelerde olduğunu belirtiyor. Anayasanın yeniden yürürlüğe konulmasının hakiki bir ihtilal tesiri yaptığını, Abdülhamit'in eski gücünün yok olduğunu, Müslüman olmayan halkların istikbalinden ümitli olduklarını söylüyor. Batı devletlerinin sefirleri sayesinde eskiye nazaran daha etkin faaliyet gösterdiklerini, Sabahattin Bey'in gelişmelerin ortasında önemli biri olduğunu, insanların ondan beklentileri olduğunu anlatıyor. Sabahattin

Bey patrikhaneyi ziyaret edince, İttihat ve Terakki partisi Sabahattin Bey aleyhinde yazılar yazdırmış. Bölüm ağırlıklı olarak Sabahattin Bey üzerinden anlatılmış, Fuat'ın onu müstakbel padişah olarak tanımlaması, ondan ne derece etkilendiğini göstermekte, eski Osmanlı kültürünün değiştiği, eskiden Müslüman ve Hristiyan kadınları ayırt edebilirken, artık herkesin grileşmiş modern sayılabilecek elbiseler giyiyor olması değindiği önemli konulardandır.

Üçüncü bölüm tekke de Charles adlı bir İngiliz'le tanışmalarıyla başlıyor, Marcel tekkeleri merak edince buradaki bir ayine katılıyorlar ve ayinin sonunda kan görmesiyle Fuat bayılıyor. Uyandığında ise başında Marcel ile Charles bulunuyor. Sonrasında Surre alayını izleyip, Charles'in yatında eğleniyorlar. Bu eğlence sırasında Charles bir teklifte bulunuyor, şehirdeki hikayeleri toplayıp harika bir vesika bırakmayı planladığını söyler, İstanbul'un değişeceğini sırlarının kaybolacağını söyler, önceki seyyahlardan daha iyi bir iş çıkarabileceklerini çünkü birtakım olduklarını söyler. Teklifi kabul edilince birlikte dolaşmalara başlarlar. Bu sırada önemli bir olay oluyor, Bulgarlar istiklallerini ilan ediyor. Sabahattin Bey'in Ahrar partisini kontrolü altına aldığından ve konuşmalar yaptığından bahsediyor. Konuşmasında eski hükümetin cemaatlerin arasını bozduğunu, onları birbirine düşürerek cins ve mezhep ayırımına sebep olduğunu, artık bu milletlerin kanun önünde eşit olacaklarını, hepsinin el ele vererek barış içinde yaşayacaklarını söylemesi halkta olumlu bir etki bırakıyor. Ramazan ayındalar, bu sebeple konaklar kapılarını fakirlere açıyor, bahçelere sofralar kuruluyor, Ramazan'a has eğlenceler düzenleniyor. İttihat ve Terakki cemiyeti yardımlar düzenliyor ve halkta olumlu etki bırakıyor. Burada evlerin ahşaptan olması büyük yangınlara sebep olduğundan bahsedilmiş, o dönemde daha ucuz diye beton yerine ahşap tercih edilmiş.

Dördüncü bölüm, Mösyö Girard'ın artık kendilerini finanse edemeyeceğini söyleyip Fuat ve Marcel ile ilişkisini kesmesi ve bunun sonucu serbest gazeteci olmalarıyla başlıyor. Charles kitap işine odaklanabilecekleri için seviniyor ve onlara ekstra para veriyor. Bu bölümde, Rumların yeterli temsilcileri olmamalarından şikayetçi olduklarını ve protesto yaptıklarını, Abdülhamit'in iktidarını halkla paylaşmasını önemli gördüğünü, istibdat yanlılarının anayasanın getirdiği eşitlikten hoşnut olmadığını, hatta Müslüman kadınlar evlerinden çıkmamalı diyerek kadınlara saldırılmasından bahsediyor. Meşrutiyetin yarattığı iyimserliğin üç ayda yok olduğunu, ama konuşmaya devam ettiğini söylüyor. İstibdatı destekleyenlerin, Avrupa topraklarında ki olaylarından dolayı padişah olmazsa mahvoluruz görüşünde olduğunu belirtiyor. Meşrutiyet ilanı ile hürriyet ile ilgili tiyatrolar oluyor, fakat bazıları yasaklanıyor. Halk neredeyse isyan edecek duruma geliyor ama askerin müdahalesiyle dağılıyor. Bunun sonucu Fuat hürriyetin o kadar kolay gelmeyecek gibi gözüktüğünü söylüyor. Bu olaylara rağmen seçimle belirlenen mebuslar tartışmalar olsa da meclise gelmiş, tören sonrası meclis açılmıştır. Fuat bu sırada Isabelle ile de mektuplaşıyor, kendisini sevdiğini öğreniyor. Alex'e, Charles'in kuzeni Evelyn ile Isabelle arasında kaldığını söylüyor.

Beşinci bölüm çocukluğunda onlara bakan Halide'nin ona babasını anlatması sonucu izini takip etmesinden oluşuyor. Bu bölümde Fuat birçok acı olayla karşılaşılıyor. Isabelle'yi bir zelzele de kaybediyor. Fuat'ı beklemek için Messina'da kalan Isabelle'nin katilini kendisi olarak görüyor. Babası

Beşir Fuat'ın annesi yüzünden intihar ettiğini öğreniyor. Türklerin bazı zenginler hariç, genelde tek eşli olduğunu söylüyor ve babasının, onun ve annesinin masraflarını karşılayamaması sonucu intihar ettiğini öğreniyor. Babasının yazmış olduğu kitaplara Arakel adlı bir kitapçı sayesinde ulaşıyor. Babasının filozof olduğunu ve kendisi gibi bir Tanrı inancı olmadığını öğreniyor. Artık olanları günü gününe kaydettiğini ve defterin bir günlüğe döndüğünü söylüyor. Ahmet Mithat Efendi'nin babası hakkında yazdığı kitabı okuyor ve okuduğuna pişman oluyor. Babasının delilikten korktuğunu da öğreniyor bu kitaptan. Ayrıca bölümde dikkat çekici bir hususta sultanın elektrikten korktuğu için tramvayın atlarla çekiliyor olması.

Altıncı bölüm Fuat'ın babasına komplo kurulduğunu Abdülaziz gibi intihar etmediğini öldürüldüğünü düşünmesi, bundan dolayı Charles ve Marcel ile kavga ederek onlardan uzaklaşması ve yavaş yavaş delirmesini konu alıyor. İstanbul'da mitingler yapılıyor, Sultanahmet Camii avlusundaki mitinge Marcel ile gidiyor. Mitingin sebebi, yeni matbuat nizamnamesinin çok ağır hükümler içeriyor olması ki bu nizamname hükümete gazete kapatma, ağır para ve hapis cezaları verme hakkı tanıyor. Fuat istibdada son verenler tiranlığa başladı diyor. Binlerce insan toplanıyor, gazeteciler konuşma yapıyor, hükümete heyet gönderiliyor, hükümetin gazeteleri zapturapt altına alma sebebinin Avrupa vilayetlerinden, Doğudan, Ermeni köylerinden gelen kötü haberler olduğunu, doğu meselesinin büyüdüğünü söylüyor. Avrupa'da Yunanlılar, Bulgarlar birer birer istiklallerini ilan edince Anadolu'da Müslümanlar kendini tehdit altında hissettirdiğini, bundan dolayı en yakınındaki Hristiyanlara öfkeli olduğunu belirtiyor. Kitabın sonunda ihtilal oluyor, Kızıl Sultan tahtan indiriliyor. Fuat Atmeydanında darağaçlarında sallananları görmüş. Meşrutiyet taraftarları, anayasanın o neşeli kardeşlik türkülerinin yerini protestolara, ayaklanmalara, cinayetlere bıraktığını görüyor. Jön Türkler'in de Kızıl Sultan'ı aratmayacak bir istibdat kurma yolunda olduklarını söylüyor, artık idamların seyirlik hal aldığını, idam sehpalılarının etrafında seyyar satıcılar bulunduğunu anlatıyor. Bu sırada Alex ölüyor ve babasına komplo düşünceleriyle birlikte bu onu daha da yıpratıyor. “*Delirmemek için sana yazıyorum, yazmazsam daha kötü olurum.*” dese de burada delirdiğini anlayabiliyoruz. Charles ve Marcel ile kavga edip Halide'nin yanına taşınıyor ve buradaki yıkılmış olan eski evlerini tamire başlıyor. Balıkçı olan ve delirdikten sonraki tek dostu olan Niko'nun yamağı oluyor.

Kitap daha çok mektuplardan oluşan Fuat'ın günlüğü gibi ilerlemiş. Mektuplarda günlerinin nasıl geçtiğini Alex'e anlatmış. Kitapta arada sırada olan eksikler olsa da sonlarda çevirmen defterdeki notların düzensizleştiğini, yırtık sayfalar, karalanmış, okunamayan yazıların olduğunu söylüyor. Bu eksiklikler bazen hissediliyor ve konularda boşluklar oluşmasına sebep olmuş. Ayrıca kitaptaki Latince kelimelerin çevrilmeyerek orijinal halde bırakılıp dipnotta Türkçesinin belirtilmesi güzel olmuş.

Eser meşrutiyetin ilanı sonucu olanlar açısından önemli bilgiler veriyor, insanların yaşamlarının değişimi ve kültürel değerlerin modernleşerek daha çok Avrupa tarzına kaymasını görmekteyiz. Osmanlının Ramazan aylarında o dönemleri nasıl geçirdiği hakkında da bilgiler bulunmaktadır. Kitapta, Fuat'ın, Sebahattin Bey ile daha fazla münasebeti olduğundan, meşrutiyet onun üzerinden, onun görüşleriyle anlatılmış, Abdülhamit aleyhindeki görüşlere fazla yer verilmiş. Kitabın tarihsel açılarından kullanılabileceği alanlar bulunsa da Fuat'ın gözünden anlatıldığından bazı yerlerde kişisel duygulara yer

verilmiş.

Meşrutiyetin ilanının insanlar üzerinde etkisini, farklı toplumlardan ve kültürden insanların üzerinde ne gibi sonuçlara sebep olduğu hakkında önemli bir eserdir. Osmanlı'nın yaşam tarzının değişimi, gelenekleri, kültürel değerleri hakkında zaman zaman bilgiler verilmesi kitabın önemini arttırmıştır.